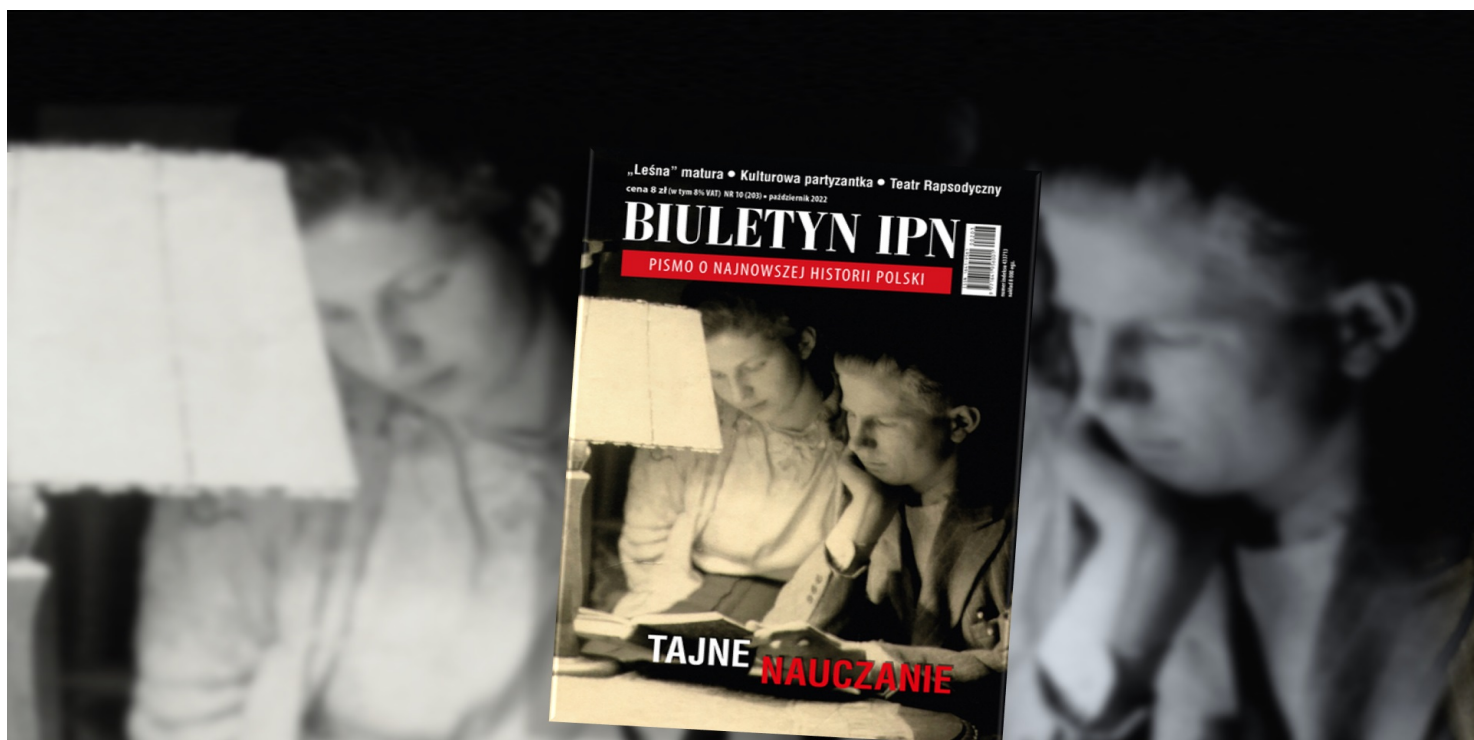

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/104631,Bialostoccy-pedagodzy.html>

„Biuletyn IPN” 2022 nr 10

ARTYKUŁ

Białostoccy pedagodzy

OKRES HISTORYCZNY

(1863-1918) Ku Niepodległej (1918-1922) Odrodzenie Niepodległej (1939-1945) II wojna światowa

Autor: BOŻENA KOSZEL-PLESKACZUK 19.12.2023

Jadwiga i Michał Motoszkowie zapisali się w historii Białegostoku jako niestrudzeni pedagodzy i organizatorzy oświaty. Mimo trudów związanych z wojną polsko-bolszewicką, I oraz II wojną światową, potrafili godzić życie rodzinne i zawodowe.

Jadwiga Kawikówna urodziła się 7 sierpnia 1894 r. we Lwowie. Jej ojciec, Stanisław, pracował jako konduktor kolei żelaznej. W latach 1910–1914, po ukończeniu pięciu klas w Szkole św. Anny we Lwowie, Jadwiga uczęszczała do prywatnego Żeńskiego Seminarium Nauczycielskiego Zofii Strzałkowskiej na prawach publicznych¹. Egzamin dojrzałości zdała 5 czerwca 1914 r. z wynikiem bardzo dobrym i tym samym uzyskała uprawnienia do pełnienia:

„obowiązków nauczycielki tymczasowej w publicznych szkołach ludowych pospolitych z językiem wykładowym polskim i rosyjskim i nauczycielki robót ręcznych, kobiecych, tudzież kierowniczkę ogródka dziecięcego w szkołach ludowych pospolitych”².

Praktykę zawodową, którą odbyła w szkołach powszechnych w powiecie limanowskim, zakończyła egzaminem nauczycielskim. Komisja egzaminacyjna dla nauczycieli szkół ludowych w Bochni uznała Jadwigę Kawikównę za dobrze przygotowaną do samodzielnego nauczania dzieci w szkołach z językiem wykładowym polskim oraz do zastępowania nauczyciela religii.

Uczennice szkoły Zofii Strzałkowskiej we Lwowie; Jadwiga Kawikówna w trzecim rzędzie, szósta od lewej (fot. ze zbiorów Archiwum Państwowego w Białymstoku)

**Jadwiga i Michał Motoszkowie
wśród nauczycieli i z uczniami
klasy VII szkoły powszechnej w
Białymstoku (fot. ze zbiorów
Archiwum Państwowego w
Białymstoku)**

Nauczanie - zawód i powołanie

Dekretem z 7 lutego 1919 r. wprowadzono jednolite zasady kształcenia w seminariach nauczycielskich nauczycieli szkół powszechnych. Przygotowanie do zawodu trwało pięć lat, jednak dwa ostatnie lata były nastawione na praktykę zawodową. Każde seminarium nauczycielskie było zaopatrzone w szkołę wzorcową, w której przeprowadzano pokazowe lekcje. Przy tych szkołach były ogrody, które wykorzystywano do lekcji z zakresu pszczelarstwa lub ogrodnictwa. Były także boiska do gier zespołowych.

Niemcy, uznający Polaków za „niższą rasę”, nakazali zamknięcie wszystkich polskich szkół. Budynki szkolne zostały zajęte przez wojsko i administrację niemiecką.

Od 25 sierpnia 1919 r. Jadwiga pracowała jako nauczycielka IV klasy publicznej Szkoły Powszechnej w Sokołach, a od 1 września 1920 r. w Publicznej Szkole Powszechnej w Białymstoku. 26 grudnia 1929 r. poślubiła Michała Motoszkę. Urodziły im się dwie córki, Halina i Danuta.

Do nauczania w trzech najwyższych klasach kierowani byli:

„nauczyciele, którzy, posiadając kwalifikacje do nauczania wszystkich przedmiotów, zdobywają jeszcze tzw. kwalifikacje dodatkowe przez skończenie Wyższych Kursów Nauczycielskich, które kształcą w zakresie określonych grup przedmiotów”³.

W związku z nowelizacją ustawy z 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zobowiązało inspektorów szkolnych do zorganizowania dwutygodniowych wakacyjnych kursów programowo-ustrojowych, podczas których nauczyciele szkół powszechnych mieli zapoznać się z:

„ustrojem, organizacją wewnętrzną szkoły oraz nowymi programami ze szczególnym uwzględnieniem I, II i V oddziału”⁴.

W 1933 r. w takim kursie brała udział Jadwiga Motoszko.

22 września do Białegostoku, który ponad tydzień wcześniej zajęli Niemcy, wkroczyły oddziały Armii Czerwonej. Do magistratu zwołano kierowników szkół powszechnych oraz dyrektorów szkół średnich. Sowietów nakazali nauczycielom wrócić do pracy. Jadwiga Motoszko mogła kontynuować nauczanie w niepełnej szkole średniej nr 4 do 22 czerwca 1941 r., kiedy Białystok znalazł się ponownie pod okupacją niemiecką.

Tajne komplety prowadzono wśród najbliższych sąsiadów, nierzadko na prośbę rodziców.

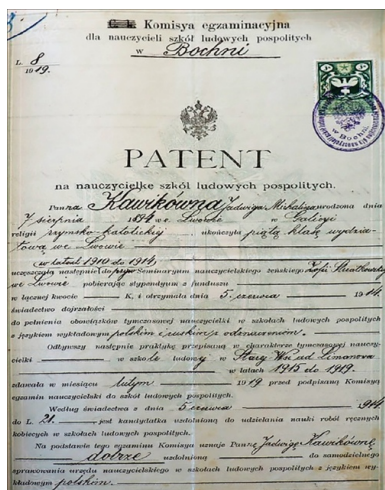
Niemcy, uznający Polaków za „niższą rasę”, nakazali zamknięcie wszystkich polskich szkół. Budynki szkolne

zostały zajęte przez wojsko i administrację niemiecką.

W tej sytuacji polscy nauczyciele postanowili uczyć na tajnych kompletach. W sierpniu 1941 r. organizację konspiracyjnego nauczania omówili przedwojenni dyrektorzy gimnazjów: Konstanty Kosiński, ks. Stanisław Hałko i Maria Kolendo. Woźni, którzy pozostawali jeszcze w placówkach szkolnych, pomagali w ratowaniu książek i pomocy szkolnych, których Niemcy nie zdążyli zniszczyć.

Tajne komplety prowadzono wśród najbliższych sąsiadów, nierzadko na prośbę rodziców. Pierwsze lekcje ruszyły w październiku 1941 r. Najwcześniej komplety zorganizowano na Bojarach (dzielnica Białegostoku). Przy ul. Sobieskiego 30 tajne komplety prowadziły Jadwiga Motoszko, jej siostra Kawikówna oraz Zofia Kubikówna i Anna Watman. Jadwiga prowadziła zajęcia do 1 września 1944 r.

Po wojnie Jadwiga kontynuowała pracę jako nauczycielka od 26 lutego 1945 r. Dnia 31 sierpnia 1951 r., po trzydziestu pięciu latach pracy, musiała przejść na wcześniejszą emeryturę z powodu złego stanu zdrowia.

Patent nauczycielski Jadwigi Kawikówny (fot. ze zbiorów Archiwum Państwowego w Białymstoku)

„Jaki uczeń, taki obywatel”

Mąż Jadwigi, Michał Motoszko, urodził się 29 września 1883 r. w Białymstoku. Jego rodzice byli włościanami, pochodzili z juchnowieckiej *wołosti*. Michał naukę pobierał w zaciszu domowym, a później kontynuował w czteroklasowej Miejskiej Publicznej Szkole Powszechnej im. Aleksandra Puszkina w Białymstoku.

Z biegiem czasu Towarzystwo Popierania Polskiej Szkoły zaczęło odgrywać rolę organu kuratorskiego. W ramach towarzystwa zorganizowano komisje, którym przydzielono zadanie kompletowania ksiązek, a także przejmowania obiektów i dostosowywania ich do potrzeb oświaty.

Po uzyskaniu dyplomu szkoły powszechnej podjął w 1910 r. naukę w Szkole Realnej. Uczęszczał na skrócony kurs pedagogiczny, który ukończył 31 marca 1911 r. Uzyskał uprawnienia do nauczania w szkołach początkowych. Praktykę zawodową podjął w roku szkolnym 1913/1914 w sześcioklasowej szkole społecznej we wsi Pelcowizna pod Warszawą (obecnie dzielnica Praga-Północ).

W 1913 r. wstąpił na Wydział Humanistyczny, który funkcjonował przy Towarzystwie Kursów Naukowych. Należał również do Zrzeszenia Nauczycieli Szkół Elementarnych w Warszawie. Ponadto uczestniczył w pracach tajnej Organizacji Nauczycieli Niepodległościowych.

W 1915 r. powrócił do Białegostoku. Wraz z nauczycielem matematyki Konstantym Kosińskim i z ks. S. Hałką przystąpił do opracowania projektu o nazwie Towarzystwo Popierania Polskiej Szkoły. Jego zadaniem było organizowanie polskiej oświaty na wszystkich szczeblach. Przeprowadzano zbiórkę funduszy na polskie placówki oświatowe, Motoszko natomiast zadeklarował, że przez pierwszych kilka miesięcy nauczania nie będzie pobierał gratyfikacji finansowej.

20 października 1915 r. nadburmistrz Białegostoku udzielił Motoszce zezwolenia na założenie polskiej szkoły elementarnej. Obarczono go obowiązkiem zaadaptowania budynku na rzecz szkoły, a także przygotowania i przedłożenia władzom niemieckim dokumentacji placówki edukacyjnej.

Z biegiem czasu Towarzystwo Popierania Polskiej Szkoły zaczęło odgrywać rolę organu kuratorskiego. W ramach towarzystwa zorganizowano komisje, którym przydzielono zadanie kompletowania książek, a także przejmowania obiektów i dostosowywania ich do potrzeb oświaty. Również na tym polu Motoszko wykazał się szczególną odwagą, gdyż zorganizował nielegalny przewóz podręczników z obszaru byłego Królestwa Polskiego. Trasa przemytu wiodła z Warszawy przez Narew niedaleko Uhowa. Statut towarzystwa niemieckie władze okupacyjne zatwierdziły w 1915 r., co przyczyniło się do legalnego organizowania struktur szkolnictwa na terenie miasta oraz powiatu.

20 października 1915 r. nadburmistrz Białegostoku udzielił Motoszce zezwolenia na założenie polskiej szkoły elementarnej. Obarczono go obowiązkiem zaadaptowania budynku na rzecz szkoły, a także przygotowania i przedłożenia władzom niemieckim dokumentacji placówki edukacyjnej. Oficjalne otwarcie szkoły miało miejsce już 7 listopada. Warto zaznaczyć, że była to pierwsza od 1831 r. szkoła elementarna w Białymstoku z polskim językiem nauczania. W zajęciach uczestniczyło 129 uczniów; nauka była odpłatna. Kierownikiem nowej Szkoły Powszechnej nr 1 został Motoszko, który zorganizował w niej również wieczorowe zajęcia dla analfabetów.

Motoszko był aktywny nie tylko na polu oświaty, ponieważ w ramach Towarzystwa Dramatycznego „Pochodnia” był współorganizatorem odczytów, pogadanek, wycieczek krajoznawczych, koncertów i przedstawień teatralnych.

Podczas wojny z bolszewikami Motoszkę przydzielono do 8. Pułku Artylerii Polowej. Jako kanonier brał udział w walkach nad Wisłą, a także na Ukrainie.

Władze niemieckie zamierzały wprowadzić język niemiecki do polskich placówek oświatowych. Wywołało to strajk generalny białostockich pedagogów. Niemcy odebrali Motoszce koncesję uprawniającą do prowadzenia placówki oświatowej. W marcu 1917 r. zwolnili go z pracy i wywieźli jako jeńca do Havelbergu w Brandenburgii. Do Białegostoku powrócił po zakończeniu I wojny światowej. Ponownie włączył się w organizację polskich struktur oświatowych. Od stycznia 1919 r. pełnił funkcję sekretarza Inspektoratu Szkolnego w Białymstoku, a w następnym roku zatrudnił się w Szkole Powszechnej nr 1. W 1922 r. ukończył Państwowy Kurs Nauczycielski w Warszawie. 1 stycznia 1926 r. został dyrektorem Szkoły Powszechnej nr 1.

Nauczyciele szkoły powszechnej w Białymstoku; druga od lewej siedzi Jadwiga Kawikówna, czwarty od lewej Michał Motoszko (fot. ze zbiorów Archiwum Państwowego w Białymstoku)

Michał Motoszko (stoi pierwszy z lewej) podczas nauki w szkole w Białymstoku (fot. ze zbiorów Archiwum Państwowego w Białymstoku)

Samorządowiec

Motoszko był aktywnym samorządowcem. W 1919 r. wybrano go na członka Rady Miejskiej i powierzono mu funkcję sekretarza prezydium. Niejednokrotnie był przewodniczącym bądź członkiem komisji magistratu, która obradowała nad zagadnieniami związanymi z organizacją oświaty. Brał czynny udział w działaniach podejmowanych przez Miejski Komitet Wychowania Fizycznego i Przynależenia Wojskowego. Angażował się także jako ławnik w prace magistratu w Wydziale Kulturalno-Oświatowym. Funkcję ławnika pełnił nieodpłatnie.

W nowej komunistycznej rzeczywistości Motoszko był postrzegany przez władze jako pedagog sanacyjny.

Podczas wojny z bolszewikami Motoszkę przydzielono do 8. Pułku Artylerii Polowej. Jako kanonier brał udział w walkach nad Wisłą, a także na Ukrainie. W czasie II wojny światowej, tak jak jego żona Jadwiga, zaangażował się w tajne nauczanie. Prowadził, w ramach szkolnictwa elementarnego, zajęcia z historii, języka polskiego oraz matematyki. W kwietniu 1944 r. decyzją Delegatury Rządu na Kraj powierzono mu urząd kierownika szkolnictwa powszechnego w Białostockiem.

W nowej komunistycznej rzeczywistości Motoszko był postrzegany przez władze jako pedagog sanacyjny. Jednak ze względu na jego ogromne doświadczenie i wiedzę powierzono mu zadanie odbudowy szkolnictwa elementarnego w Białymstoku. Decyzja ta podyktowana była również faktem, że w mieście, na skutek działań wojennych, brakowało profesjonalnej kadry nauczycielskiej. Niestety stan zdrowia nie pozwolił mu na kontynuowanie życiowej misji. Na emeryturę przeszedł 31 sierpnia 1952 r. Dwa lata później, 3 września 1954 r., zmarł.

Tekst pochodzi z numeru 10/2022 „Biuletynu IPN”

COFNIJ SIĘ